

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ЖІНКИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття розглядає жіночу поетичну творчість, особливості жіночого світовідчуття, презентованого в текстах поезій, художній світ жінки в поетичному дискурсі.

Ключові слова: поетичний дискурс, жіноча поетична творчість, самопрезентація

Будь-яка творчість людини є найвищим виявом її духовності. Коли ж ідеться про словесну творчість, то серед усіх видів мистецтва – витворів людського духу – художнє слово має найбільшу силу, бо велична думка, закладена в слові, завдяки своїй глибині й художній виразності проникає в серце людини сильніше за звуки музики, оскільки, крім емоційного впливу, властивого музиці, вона пробуджує людську душу. Поетичне слово серед усіх родів художньої літератури найбільше проникає в душу читача (слухача), бо воно йде з глибини людської душі:

*Поезія – це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі [1: 439].*

Наша увага зосереджується на жіночій поетичній творчості. Саме в ній у жінки з'являється можливість презентувати в художній формі своє особливе світобачення, яке, безумовно, відрізняється від чоловічого. Феміністи стверджують, що жінка, яка читає й слухає лише поетичні твори автора-чоловіка, втрачає власну сутність і починає дивитися на світ поетичних образів очима чоловіка. Але творче мислення жінки має свої особливості, відмінний від чоловічого характерсамоусвідомлення, тому заслуговує на нашу увагу.

Метою нашого дослідження є розкриття духовного світу жінки через аналіз жіночого поетичного дискурсу.

У ході дослідження спробуємо визначити місце жінки в інтелектуальній і духовній діяльності різних суспільних формацій, окреслити участь жіночої творчості в літературному процесі, проаналізувати особливості жіночого світосприйняття в українському і російському поетичних дискурсах.

Незаперечним є той факт, що серед представників «поетичного цеху» жінок значно менше, ніж чоловіків. Причини такого диспаритету вбачаємо зовсім не в тому, що природа не так щедро обдарувала жіночу половину людства поетичними талантами. Навпаки, ліричне начало більш притаманне жіночій природі. Протягом довгого часу, що підтверджує історія навіть розвинених суспільств, жінці відводилася другорядна роль в інтелектуальній і духовній діяльності взагалі. Так, наприклад, антична класика, зокрема навіть Аристотель, формували патріархальну світоглядну систему, де жінка не мала належної оцінки і, відповідно, її самооцінка була так само низькою. Християнство також з самого початку свого виникнення утверджувало чоловічоцентристську суспільну ієрархію.

Але ще за 600 років до н. е. на острові Лесбос з'являється відома сьогодні всьому світові Сафо, яка писала вірші. Є також відомості про участь жінок давньої Індії у

створенні священної книги гімнів «Рігведи». Слід жіночої творчості в християнстві простежується в складанні проповідей і молитов з самого початку його прийняття.

Усе це засвідчує чутливість жіночої натури до духовного поступу суспільства, величезний інтелектуальний і ліричний потенціал жінки. Але цей потенціал отримав змогу більш-менш активної реалізації лише наприкінці XVIII–початку XIX ст., коли жіночімена (і то доволі часто під чоловічими псевдонімами) починають помітно з'являтися в літературно-художньому дискурсі. Революційні процеси, які відбувалися в суспільстві, зокрема Велика французька революція, наслідком якої стало проголошення «Декларації прав жінки та громадянки», сприяли соціалізації жінки, появи можливостей її творчої самореалізації.

Своєю творчістю жінка-автор заявляє про свою гідність, повноцінність, відкидаючи усталені уявлення про жінку як додаток чоловіка, більше того, вона демонструє свою перевагу в сприйнятті й відтворенні засобами художнього слова найтонших порухів душі людської. У процесі творення жінка підноситься над буденність, переживає момент духовної насолоди:

Коли поет – ще Жінка й Мати,
Він може з Богом розмовляти[2]

Для жінки-поета творчість – це не омріяна слава, а доля, сестра («– *Поетія – рідна сестра моя. // А правда людська – наша мати*»), навіть приреченість («*Когда я ночью жду ее прихода, // Жизнь, кажется, висит на волоске*»)[3: 429].

Леся Українка дуже рано, ще на початку своєї творчості, усвідомила усю відповідальність за обраний шлях, про що написала в поезії «Сафо» (1884!), де художня паралель доволі виразна:

*Над хвилями моря, на скелі,
Хороша дівчина сидить,
В лавровім вінку вона сяє,
Співецькою ліру держить ...
Надії і розпач ... Дівчина
Зірвала лавровий вінець
І в хвилях шумливого моря
Знайшла свій піснє кінєць*[4: 67].

Пересторогою звучать слова Ліни Костенко для тих, хто хоче гратися з Музою і шукає слави:

*О, не взискуй гіркого меду слави!
Той мед недобрий, від кусючих бджіл.
Взискуй сказать поблідими вустами
хоч кілька людям необхідних слів.
Взискуй прожити несутно і дзвінко.
Взискуй терпінням витримати все.
А справжня слава – це прекрасна жінка,
що на могилу квіти принесе* [1: 438].

Сказати потрібні людям слова через свої поетичні твори – високе покликання і призначення Поета. Ці потрібні слова про всю повноту людського життя в поєднанні земного і високого духовного начал.

Передусім материнські почуття жінки знаходять своє відображення в поетичних творах. «Світлий сонет» Ліни Костенко є справді дуже світлим, він пронизаний світлим почуття материнського щастя жінки, яка дивиться на свою розквітлу доню («Як пощатило дівчинці в сімнадцять!»).

Материнське почуття в поезії Анни Ахматової «Сероглазый король» переплітається в героїні з гіркою втратою втраченого коханого. Таку складну гаму збентеженої душі жінки майстерно відображено в тексті вірша:

Слава тебе, безысходная боль!

*Умер вчера **сероглазый** король.*

Дочку мою я сейчас разбужу,

***В серые** глазки ее погляжу.*

А за окном шелестят тополя:

«Нет на земле твоего короля...» [5: 40].

Дистанційне поєднання в тексті лише двох лексем на позначення кольору очей викликає хвилювання читача і водночас дасключ до розуміння сюжету.

Особливе місце в жіночій поезії займає тема кохання. І це не випадково, бо емоційна сфера жіночого ества є дуже важливою і природною для жіночого світовідчуття. Особливістю жіночої емоційної сфери є те, що жінки пишуть про кохання з більшою мірою цнотливості, опоетизовують внутрішні глибокі почуття, тривоги, очікування, сподівання:

Стояла я і слухала весну,

Весна мені багато говорила,

Співала пісню дзвінку, голосну

*То знов **тасмно-тихо шепотіла**.*

Вона мені співала про любов,

Про молодощі, радощі, надії,

Вона мені переспівала знов

*Те, що давно мені співали **мрії**[4: 118].*

Я не покличу щастя не моє.

Луна луни туди не долітає.

Я думаю про Вас. Я знаю, що Ви є.

Моя душа й від цього вже світає [6].

Ніжність, закоханість, грайливість, смуток і страждання. Перед зором читача постає чуттєвий, динамічний образ юної особи в пориві почуття :

Сжала руки под темной вуалью...

«Отчего ты сегодня бледна?»

– Оттого, что я терпкой печалью

Напоила его допьяна.

Как забуду? Он вышел, шатаясь,

Искривился мучительно рот...

Я сбежала, перил не касаясь,

Я бежала за ним до ворот.

Задыхавшись я крикнула: «Шутка

*Все, что было. **Уйдешь, я умру**».*

Улыбнулся спокойно и жутко

И сказал мне: «Не стой на ветру» [5: 28].

Ліна Костенко презентує читачеві жінку, яка відчуває всю повноту жіночого щастя зрілого кохання («Лейтмотив щастя»). Лірична героїня наповнена почуттям кохання і радісно заявляє про це з гідністю:

Мені страшно признатися: я щаслива.

Минають роки, а ти мені люб.

Шаліє любові тропічна злива –

Землі і неба шалений шлюб [1: 437].

Може, усе пережите й дає відчуття особливої цінності кохання, його особливої вагомості в житті жінки, яка спроможна любити до останнього подиху:

Нещаст'я моїх золоті обжинки.

Душа моя, аж тепер сп'янісь.

Ох, я не Фауст. Я тільки жінка.

Я не скажу: «Хвилино, спинись!»

Хвилино, будь!

Лише не хвилиною,

а цілим життям – хвиллюй і тривож!

Аж поки мене понесуть із калиною

туди... ну, звідки... тоді вже що ж... [1:437].

Але радість кохання не буває без смутку, втрати й розлуки. Вона завжди з присмаком страждань:

І як тепер тебе забути?

Душа до краю добрела.

Такої дивної отрути

я ще ніколи не пила

Такої чистої печалі,

Такої спраглої жаги,

Такого зойку у мовчанні,

Такого сяйва навкруги.

Такої зоряної тиші.

Такого безміру в добі!..

Це, може, навіть і не вірші,

А квіти, кинуті тобі [6].

Не говори печальними очима

те, що не можуть вимовить слова.

Так виникає ніжність самочинна.

Так виникає тиша грозова.

Чи ти мій сон, чи ти моя уява,

чи просто чорна магія чола...

Яка між нами райдуга стояла!

Яка між нами прірва пролягла! [6].

Рефлексія і каяття, визнання утраченого щастя, а кохання продовжує жити в серці ...і в поетичних рядках «І знову пролог» Ліни Костенко: «Маю день, маю мить, // маю

вічність собі на остачу. // Мала щастя своє, проміняла його на біду. // Голубими дощами // сто раз над тобою заплачу. // Гіацинтовым сонцем // сто раз над тобою зйду» [1:437].

Жіночі страждання від зрадженого кохання, нерозділеного почуття не знають ні часових, ні географічних меж. Жінка шукає причину своїх страждань у собі, намагається збагнути, що сталося:

*Вчера еще в глаза глядел,
А нынче — все косится в сторону!
Вчера еще до птиц сидел, —
Все жаворонки нынче — вороны!
Я глупая, а ты умен,
Живой, а я остоленелая.
О вопль женщин всех времен:
«Мой милый, что тебе я сделала?!» [3: 403].*

Повну залежність жінки від любові (милості) чоловіка, самозречення в ім'я любові демонструють рядки поезії російської поетеси Марини Цветаєвої:

*Вчера еще в ногах лежал!
Равнял с Китайскою державою!
Враз обе рученьки разжал —
Жизнь выпала копейкой ржавою!*[3: 403].

Українська поетеса Ліна Костенко, заявляючи про свою неосяжну любов, яка заповонила все єство, не уявляє жінку, яка б забула про людську гідність, гідність шляхетного роду, свій обов'язок, своє високе призначення:

*Моя любове! Я перед тобою.
Бери мене в свої блаженні сни.
Лиш не зроби слухняною рабою,
не ошукай і крил не обітни!
Не допусти, щоб світ зійшовся клином,
і не присни, для чого я живу.
Даруй мені над шляхом тополиним
важкого сонця древню булаву.
Не дай мені заплутатись в дрібницях,
не розміняй на спотички доріг,
бо кості перевернуться в гробницах
гірких і гордых прагдів моїх.
І в них було кохання, як у мене,
і від любові тьмарився їм світ.
І їх жінки хапали за стремени,
та що поробиш, — тільки до воріт*[6].

І хоч розрив стосунків сприймається з болем, але з гідністю. Саме жіноча гідність і філософське осмислення того, що сталося, допомагає здолати біль і загоїти душевну рану свідомим відчуженням:

*Нічого такого не сталося.
Бо хто ти для мене? Сторонній.
Життя соталось, соталось*

*гіркими нитками іронії.
Життя соталось, соталось.
Лишився клубочок болю.
Нічого такого не сталося.
Ти просто схожий на Долю.*

Жіноча гідність є складником людської гідності самодостатньої особистості, якою прагне бути жінка:

*Не треба класти руку на плече.
Цей рух доречний, може, тільки в танці.
Довіра – звір полоханий, втече.
Він любить тиху паморозь дистанцій.
Він любить час. Хвилини. Дні. Роки.
Він дивний звір, він любить навіть муку.
Він любить навіть відстань і розлуку.
Але не любить на плечі руки[6].*

Відома представниця літературно-художнього дискурсу Оксана Забужко в поезії «Рядок з автобіографії» заявляє:

*Мої предки були не вбогі
.....
З моїх предків, хвалити Бога,
Заволокам ніхто не служив!
Дарували від батька до сина
Честь у спадок – як білу кість!
Мої предки були красиві –
Ворогам на подив і злість.
Ох і моцна була порода –
Соловки, Магадан, Колима...
Мої предки були народом –
Тим народом,
якого нема[7: 66].*

У системі справжніх духовних цінностей поетеси Ліни Костенко є відчуття глибинного духовного зв'язку зі своїми предками. Використання традиційної форми стилізації дало змогу Ліні Костенко презентувати своє чуттєво-образне уявлення про світ, зреалізувати свої творчі наміри. Яскравий приклад фольклорної стилізації – поетичний твір Ліни Костенко «Чоловіче мій, запрягай коня!». Фольклорний жанр плачу-голосіння за померлими родичами є для поетеси найвідповіднішою формою передачі фізичного відчуття сирітства як неминучої трагедії людського існування, почуття туги за рідними, які відійшли за межу. Народнопоетична стилізація досягається як використанням віршової форми двовірша – найпростішого виду строфи, що складається з двох будь-якого розміру рядків, об'єднаних парним римуванням, так і специфічними для народнопоетичної творчості мовними засобами творення своєрідної поетики:

*Чоловіче мій, запрягай коня!
Це не кінь, а змій, – миготить стерня.
Доберемся за три годиночки*

за стонадцять верст до родиночки.
Чуєш, **роде мій, мій ріднесенький**,
хоч би вийшов хто хоч однесенький!

Що ж це двері всі позамикані?

Чи приїхали ж ми некликані?

Ой ти ж **роде мій, роде, родоньку!**

Чом бур'ян пішов по городоньку?

Роботящий мій з діда-прадіда!

Двір занедбаний, боже праведний!

Дев'ять день душа ще пручається,

а тепер вже десь призвичаїться.

Ту морквиночку, тую ж квітоньку

не прополеш із того світоньку...

Люди згадують. Ми навідалися.

От ми, родоньку, й перевідалися [1: 433–434].

Підключення до коду народної поезії виявляється на різних мовних рівнях – граматичному, лексичному, синтаксичному, стилістичному. Це передовсім уживання в поезії граматичних форм іменників, числівників, прикметників зі зменшено-пестливими суфіксами -очк-, -есеньк-, -оньк- (годиночки, родиночки, ріднесенький, однесенький, родоньку, городоньку, морквиночку, квітоньку, світоньку), спосіб творення числівника для позначення приблизної кількості (стонадцять), уживання усталених символів (кінь – змії; відвідини померлих родичів – гостина; бур'ян на обійсті – символ смерті, запустіння). Засобами фольклорної стилістики є також одиничні й поширені звертання на початку і в середині речень, вигукове слова (ой), яким починається 4 строфа, вигукова конструкція – риторичне звертання (боже праведний!), стилістична фігура повтору (роде мій, мій ріднесенький (3 строфа); **роде мій, роде, родоньку!** (5 строфа); родоньку (9 строфа); стилістичний прийом побудови строфи за принципом антитези (6 строфа). Усі ці мовні засоби характерні для народнописенної поетики і є виявом інтертекстуальності на синтаксичному й стилістичному мовних рівнях. Засобом стилізації служить також особлива ритмомелодика вірша, що надає йому глибинної задушевності й ліричності.

Вірші Ліни Костенко наповнені глибоким філософським смислом, тому їх окремі рядки стали відомими афоризмами. Ось лише деякі з них:

1. *Так багато на світі горя,
люди, будьте взаємно красивими!*
2. *Митцю не треба нагород,
Його судьба нагородила,*
3. *Коли в людини є народ,
Тоді вона уже людина.*
4. *...Бо хто за що, а ми за незалежність.
Отож нам так і важко через те.*
5. *Є боротьба за долю України. Все інше – то велике мискоборство.*
6. *Адресовані людям вірші – найщиріший у світі лист.*
7. *Де воля спить, її ще й приколишуть.*
8. *Де є та грань – хто люди, хто юрма?*

9. *Моя свобода завжди при мені.*

10. *Не було епохи для поетів, але були поети для епох!*

11. *Нерівня душі – це гірше, ніж майна!*

У цих афоризмах сконденсовано світобачення жінки-поета, де презентовано не лише ставлення до світу, але й потребу його моделювання на духовному рівні через глибоке осмислення його суті і призначення Людини у світі.

Поетична творчість нашої легендарної сучасниці Ліни Костенко є справжньою скарбницею духовних цінностей, які вона щедро дарує своєму народові, привчаючи його «не думати мізерно», а мислити високими категоріями вічного:

Не треба думати мізерно...

Безсмертя є ще де-не-де...

Хтось перевіяний, як зерно,

У ґрунт поезії впаде [6].

Тому серед її поетичних творів є вірші про тих, хто пішов із життя в безсмертя. У її художньому світі вони живі, вона спілкується з ними на рівні духовного єднання. Так, у вірші «Незнятий кадр незіграної ролі. Іванові Миколайчуку» поетеса звертається до Миколайчука із задушевною ніжністю:

Іваночку! Чекає кіноплівка.

Лишай косу в сусіда на тину.

Йди у кадр, екран – твоя домівка,

два виміри, і третій – в глибину[6].

Отже, зробивши лише деякий огляд жіночого поетичного дискурсу, ми побачили, як крізь тексти поетичних творів проступає багатогранний духовний світ жінки, презентований в художньому слові. Тому феномен жіночої поетичної творчості потребує подальших різноаспектних досліджень науковців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Костенко Ліна. // Антологія української поезії : у 6 т. / [упоряд. М. Острик]. – К. : Дніпро, 1985. Т. 5. – 1985. – 509 с.
2. Чубач Г. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.kherson.ua/ru-majster2-1.htm?fs=1>
3. Три века русской поэзии / Сост. Н.В. Банников. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1986. – 750 с.: ил.
4. Леся Українка // Зібрання творів у 12 томах, К.: Наукова Думка, 1975. Т. 1. – 1975. – 448 с.
5. Анна Ахматова // Собрание сочинений в двух томах / [ред. Н.Н. Кудрявцева]. – М.: Правда, 1990. Т. 1. – 1990. – 448 с.
6. Костенко Л.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://liberalism.politzone.in.ua/articles.php?id=7>
7. Забужко Оксана. Друга спроба : [вибране] / Забужко Оксана. – К. : Факт, 2005. – 320 с.